

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СИТУАЦІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

© Климентьева О. С., 2016
<http://orcid.org/0000-0001-7140-3470>

У статті розкрито суть, педагогічний потенціал та методуку застосування методу ситуацій з метою формування конфліктологічних умінь майбутніх правоохоронців. Зазначається, що використання методу ситуацій для формування конфліктологічних умінь майбутніх правоохоронців по-перше, передбачає моделювання, програвання, аналіз і розв'язання конкретних конфліктних ситуацій і конфліктів, по-друге, відіграє значну роль у виборі правильного стилю поведінки у конфліктних ситуаціях, інтелектуально-рефлексивних здібностей, формуванні комплексних конфліктологічних умінь, у тому числі комунікативних, емоційно-регулятивних, рефлексивно-оцінних, прогностичних. Навчання розв'язанню ситуацій сприяє не лише формуванню власне конфліктологічних умінь, але й включенню в процес самостворення майбутнім правоохоронцем тих якостей особистості, котрі необхідні в його професійній діяльності, визначають індивідуальний стиль взаємодії з іншими її суб'єктами, толерантну спрямованість особистості, що є важливим чинником запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів. У статті розглядаються різні види конфліктних ситуацій та різноманітні прийоми їх розв'язання ("Позиція", "Третейський суд", "Проповідь" тощо).

Ключові слова: майбутній правоохоронець, конфліктологічні вміння, метод, прийом, конфліктна ситуація, формування.

Климентьева О. С. Применение метода ситуаций для формирования конфликтологических умений будущих правоохранителей.

В статье раскрыта суть, педагогический потенциал и методика применения метода ситуаций для формирования конфликтологических умений будущих правоохранителей. Отмечается, что применение метода ситуаций для формирования конфликтологических умений будущих правоохранителей, предусматривает моделирование, проигрывание, анализ и решение конкретных конфликтных ситуаций и конфликтов, что играет особую роль в развитии выбора правильного стиля поведения в конфликтных ситуациях, интеллектуально-рефлексорных способностей, формировании комплексных конфликтологических умений, в том числе коммуникативных, эмоционально-регулятивных, рефлексивно-оценочных, прогностических. Обучение решению ситуаций способствует не только формированию собственно конфликтологических умений, но и включению в процесс самообразования

будущим правоохранителем тех качеств личности, которые необходимы в его профессиональной деятельности, определяют индивидуальный стиль взаимодействия с другими его субъектами, толерантную направленность личности, которая является важным фактором предотвращения и конструктивного решения конфликтов. В статье рассматриваются разные виды конфликтных ситуаций и разнообразные приемы их решения ("Позиция", "Третейский суд", Проповедь" и др.).

Ключевые слова: будущий правоохранитель, конфликтологические умения, метод, прием, конфликтная ситуация, формирование.

Klimentieva O. S. Application of method of situations for forming of conflictological skills of future law-enforcement officers. In the article the essence, pedagogical potential and methodology of application of method of situations are exposed for forming of conflictological skills of future law-enforcement officers. It is noted that application of method of situations for forming of conflictological skills of future law-enforcement officers, makes provision for a simulation, acting, analysis and decision of concrete conflict situations and conflicts, that plays a considerable role in the development of choice of correct style of behavior in conflict situations, intellectually- reflexive capabilities, forming of complex conflictological skills, including communicative, emotionally-regulative, reflectively-evaluative, prognostic. Educating in the decision of situations assists actually not only forming of conflictological skills but also inclusion in the process of self-education of future law-enforcement officer of those personality's qualities that are needed in his professional activity, determine individual style of co-operating with other his subjects, tolerant orientation of personality that is the important fact of prevention and structural decision of conflicts. The different types of conflict situations and various techniques of their decisions ("Position", "Court of Arbitration", "Advocacy" and others) are examined in the article.

Key words: future law-enforcement officer, conflictological skills, method, technique, conflict situation, forming.

Постановка проблеми. В існуючій соціально-політичній обстановці співробітникам правоохоронних органів доводиться нерідко діяти в особливих умовах, разом з усіма співгромадянами переживати матеріальні і моральні наслідки економічної кризи, руйнування звичної системи духовно-моральних цінностей та ідеалів. Специфічний характер діяльності працівників правоохоронних органів обумовлює її підвищену соціально-психологічну напруженість, вона супроводжується величезною кількістю різноманітних конфліктів як під час виконання правоохоронної діяльності, так і під час взаємодії з особовим складом.

У сучасних умовах система професійної підготовки майбутніх правоохоронців зазнає серйозних змін. Розвиток вітчизняного професійної освіти сьогодні характеризується низкою тенденцій, що об'єктивно сформувалися в сучасному освітньому просторі, серед яких основними є: модернізація структури змісту професійної освіти; підготовка професіонала, який володіє професійними компетентностями. З огляду на вищезазначене особливу значущість для правоохоронця як фахівця має конфліктологічна компетентність.

Отже, викладачі повинні чітко усвідомлювати: професійна діяльність правоохоронців пов'язана з конфліктами, що актуалізує проблему спеціальної підготовки майбутніх фахівців указанного профілю до їх розв'язання. Зазначена проблема, у свою чергу, вимагає розробки відповідного навчально-методичного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема підготовки майбутніх правоохоронців до конструктивного вирішення конфліктів у професійній діяльності знайшла висвітлення у працях багатьох дослідників, зокрема в таких аспектах: формування готовності майбутнього фахівця до розв'язання професійних конфліктів (Г. Антонов, З. Дринка, С. Ємельянов, А. Лукашенко, Н. Підбуцька, Н. Самсонова та ін.); формування конфліктологічної готовності курсантів, особливості розв'язання конфліктних ситуацій правоохоронцями (М. Козяр, В. Лазарева, І. Устінов, С. Чистяков та ін.); специфіка взаємодії правоохоронних органів з населенням (О. Бандурка, В. Барко, І. Ващенко, С. Гіренко, В. Друзь, О. Закернична, Г. Запорожцева, В. Кривуша, В. Лефтеров, О. Олійник, О. Скакун та ін.).

Аналіз сучасних наукових праць, а також результати проведеного пілотажного дослідження засвідчили, що в підготовці майбутніх правоохоронців превалює теоретична підготовка й замало уваги приділяється навчально-методичному забезпеченню конфліктологічної компетентності курсантів.

Мета статті – розкрити суть, педагогічний потенціал та методику застосування методу ситуацій для формування конфліктологічних умінь майбутніх правоохоронців.

Виклад основного матеріалу. Навчально-методичний інструментарій забезпечення процесу конфліктологічних умінь майбутніх правоохоронців досить багатий і включає як традиційні, так і інноваційні форми і методи роботи. Серед яких надзвичайно важливим є включення курсантів у

різноманітні *ситуації*, опинившись у яких майбутній правоохоронець має шукати професійний сенс, приймати самостійні рішення щодо їх розв'язання у відповідності до професійної деонтології, нести за них відповідальність, уміти критично оцінювати свої дії.

Ситуацію розглядаємо як однократність і неповторність наявності сукупності подій, сполучення певних життєвих, професійних обставин і положень, які відкриваються сприйняттю і діяльності курсанта.

Різноманітність ситуацій створює всю повноту людського життя. Чим більш індивідуальним є сприйняття людини, яка знаходиться в певній ситуації, тим більш суттєвим їй співучасть в багатьох подіях і обставин, які складають певну ситуацію.

Учені відмічають, що, аналізуючи ситуацію, майбутні фахівці ознайомлюються з тим, що було в реальному житті, а не з абстрактними теоретичними узагальненнями. Працюючи з конкретними реаліями, аналізуючи та розв'язуючи проблеми, вони отримують певну свободу, завдяки чому процес професійної підготовки проходить у формі творчого пошуку [3], що виступає необхідною складовою конфліктологічної підготовки майбутніх правоохоронців. Під час вирішення ситуації майбутні правоохоронці набувають досвіду взаємодії, переживання почуття солідарності, розподілу відповідальності, об'єднання групових зусиль, толерантного ставлення до людей, засвоєння колективної моралі, згоди та співробітництва тощо.

З огляду на вищезазначене, у процесі експериментальної роботи нами було широко застосовано метод ситуацій з метою формування конфліктологічних умінь майбутніх правоохоронців.

На заняттях із фахових дисциплін моделювали ситуації, які можуть виникати в професійній діяльності правоохоронця (у місцях масового скупчення людей (торгові центри, ринки, жваві вулиці), обмеженості простору (підвали, підсобні приміщення, сходи, коридори). Такі ситуації вимагають виявлення вмінь розв'язання конфліктів та відповідних професійних якостей. Це дає можливість курсантам набувати досвід конструктивної поведінки при вирішенні різноманітних конфліктогенних ситуацій.

У процесі експериментальної роботи широко застосовували *конфліктостворювальні ситуації з моральними колізіями*, запропоновані Н. Алексеевою. Суть таких ситуацій полягає у створенні доцільно організованої

і певним чином структурованої сукупності умов і обставин, зміст яких містить в собі моральні конфліктостворювальні протиріччя, котрі виражені у зіткненні протилежних поглядів, прагнень, інтересів, і передбачає прийняття суб'єктом вирішення ситуації [1]. Такий тип ситуацій, стверджує дослідниця, має формувальний потенціал і відноситься до виховних ситуацій, у яких суб'єкти визначають позицію один до одного, до подій, фактів тощо.

У моральних колізіях знаходить виявлення моральна проблема (конфліктостворювальне протиріччя). Колізії можуть набувати конфліктного характеру і виражати кульмінаційний етап розвитку протиріччя. У моральному конфлікті реалізується ціннісно-оціночна регулятивна функція моралі. У ситуаціях з моральними колізіями вибір здійснюється на вербальному (розвиток сюжету) рівні і рівні поведінки. Суб'єкти вибору об'єктивуються моральні якості і шляхом участі (співучасті) у вирішенні ситуації засвоюється механізм вирішення і виховують професійно-моральні якості, необхідні для розв'язання однотипних колізій [1]. У такий спосіб відбувається суб'єктивація у формі засвоєння професійно-морального змісту колізій, що сприяє ефективності процесу формування конфліктологічної компетентності майбутніх правоохоронців.

Погоджуємося з Н. Алексеєвою, що конфліктостворювальні ситуації з моральними колізіями інтегрують в собі ознаки проблемних, проблемно-конфліктних і конфліктних ситуацій; включають ознаки стандартної і критичної ситуації та обмежені в часі.

Ураховуючи рекомендації дослідників (Н. Алексеєва [1], О. Бандурка [2], А. Лукашенко [5], О. Попова [6], В. Соколовський [8] та інші), на перших етапах застосування методу ситуацій відбиралися стандартні ситуації як найхарактерніші для роботи правоохоронця, а після відпрацювання вмінь курсантів застосовувати засвоєні знання на репродуктивному рівні залучали їх до аналізу більш складних професійних конфліктних ситуацій, які вимагали від них виявлення професійних умінь на продуктивному та творчому рівнях. Щоб максимально наблизити ігрове поле до умов реальної професійної діяльності, докладно визначалися всі імітовані моменти [8], відповідно до яких кожний суб'єкт ситуації призначався на конкретну посаду в певному правоохоронному підрозділі за визначених зовнішніх обставин.

Згодом курсантам пропонувалося змодельовати ситуації, які майбутні правоохоронці вирішували в малих групах. Курсанти, використовуючи

змодельовані ситуації (власні і запропоновані товаришами і викладачем), складала “Банк конфліктних ситуацій”. Це підвищувало зацікавленість курсантів у розв’язанні ситуацій і сприяло розумінні значущості оволодіння конфліктологічними вміннями для майбутньої професійної діяльності.

У процесі аналізу ситуацій, пошуки шляхів її вирішення ми застосовували різноманітні прийоми (“Позиція”, “Третейський суд”, “Проповідь” та ін.), запропоновані дослідниками [7; 8].

Суть прийому “Третейський суд” полягає в тому, що майбутнім фахівцям пропонували зробити аналіз виховної ситуації з позиції людини, покликаної оцінити позиції конфлікуючих сторін, визначити власну позицію, дати можливий неупереджений варіант вирішення конфлікту, не підпадаючи під вплив особистих симпатій та антипатій. Такий прийом застосовували в тих випадках, коли напружена ситуація взаємодії виникала в умовах, близьких і зрозумілих курсанту, але не торкається його особистого інтересу [7; 8].

Прийом “Позиція” використовували в такій же ситуації, що й “третейський суд”, але з обов’язковим визначенням особистої позиції курсанта. При цьому враховували, що вибір особистої позиції майбутнього правоохоронця в оцінці соціально-професійних подій буде адекватним, якщо він не позначиться негативно на його престижі, не сприятиме виникненню нових складних ситуацій взаємодії та конфліктів з іншими людьми, думку яких він цінує і, що вельми важливо, якщо позиція курсанта отримуватиме повагу навіть тих, хто з нею не згоден.

Вельми ефективним виявився прийом “Проповідь”, суть якого закладена в самій його назві. “Проповідь” являє собою багаторазові, емоційно насичені звернення педагога (викладача і/або референтного офіцера) до курсантів, які включали п’ять обов’язкових елементів [7; 8]:

- нагадування про вічні загальнолюдські й громадянські цінності, нові підходи до розкриття загальновідомих істин;
- звернення до морального досвіду людства, його видатних представників, їхніх висловлювань;
- розкриття суперечностей між тим, що можна віднести до кращих зразків професійно-громадської позиції і тим, як ця позиція реалізується в повсякденному житті курсанта;

- прагнення звернутися до кращих сторін життєдіяльності курсанта з надією на оптимістичну перспективу.

Відмінність “проповіді” від лекції полягає в тому, що вона будується не на доказах, а на проголошенні, не в плані дискусії, а в плані примирення, не з позиції заперечення, а в канонах ствердження. Проповідь багато в чому афористична за змістом і декларативна за формою [7].

Під час вирішення різноманітних ситуацій прагнули залучити курсантів до рефлексивного опосередкування (супроводу) цих ситуацій, що сприяло самостійному пошуку курсантами шляхів подолання виявлених особистісних обмежень. Рефлексивний супровід ситуацій, які створювались у процесі експериментальної роботи, передбачало організацію діяльності, спрямованої на узгодженість і стимулювання усвідомлення й розуміння майбутнім правоохоронцем себе і того, що відбувається. У контексті нашого дослідження предметом рефлексії було доцільність дій, конструктивність взаємодії суб'єктів ситуації, вплив особистісних якостей на оптимальність вирішення ситуації.

Організацію рефлексивного супроводу ситуацій реалізували переважно через індивідуальні форми аналізу і рефлексії власних дій, які мали діалоговий і консультативний характер і давали можливість курсанту вибудувати власну траєкторію вдосконалення конфліктологічної компетентності. До цієї роботи залучали викладачів, командирів підрозділів, психологів.

Із метою забезпечення рефлексивного супроводу курсантами створюваних у процесі експериментальної роботи ситуацій використали низку прийомів («Бумеранг», «Гротеск», «Монолог с двійником» та ін.).

Висновки. Метод ситуацій передбачає моделювання, програвання, аналіз і розв'язання конкретних конфліктних ситуацій і конфліктів, що відіграє значну роль у розвитку виборі правильного стилю поведінки в конфліктних ситуаціях, інтелектуально-рефлексивних здібностей, формуванні комплексних конфліктологічних умінь, у тому числі комунікативних, емоційно-регулятивних, рефлексивно-оцінних, прогностичних. Навчання розв'язанню ситуацій сприяє не лише формуванню власне конфліктологічних умінь, але й включенню в процес самостворення майбутнім правоохоронцем тих якостей особистості, котрі необхідні в його професійній діяльності, визначають індивідуальний стиль взаємодії з іншими її суб'єктами, толерантну

спрямованість особистості, що є важливим чинником запобігання і конструктивного розв'язання конфліктів.

Навчання аналізу ситуацій неможливо звести до засвоєння алгоритмів дій майбутнього правоохоронця за чіткою розробленою схемою. Кожна ситуація – унікальна й неповторна, як унікальна і неповторна кожна людина й її стосунки з оточенням. Тому успішне розв'язання ситуацій потребує від майбутнього фахівця постійного пізнання психології людини і самопізнання, самовдосконалення конфліктологічних умінь.

Література

1. Алексеева Н. И. Воспитывающие ситуации как средство формирования морального выбора подростка [Электронный ресурс] / Н.И. Алексеева. — Режим доступа : <http://cyberleninka.ru>
2. Бандурка А. М. Конфликтология : учеб. пособие для вузов / А. М. Бандурка, В. А. Друзь. — Х. : РИП “Оригинал”, Фортуна-пресс, 1997. — Х. : Фортуна- пресс, 1997. — 355 с.
3. Иванова Е. М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности / Е. М. Иванова. — М. : Изд-во МГУ, 1987. — 208 с.
4. Ложкин Г. В. Практическая психология конфликта : Учеб. пособие / Г.В. Ложкин, Н.И. Повякель. — 2-е изд., стереотип. — К. : МАУП, 2002. — 256 с.
5. Лукашенко А. О. Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Лукашенко Антон Олександрович. — Х., 2005. — 235 с.
6. Попова О. В. Інновації в системі освіти / О.В. Попова // Лекції з педагогіки вищої школи: навч. посіб. — Х. : «ОВС», 2010. — 480 с.
7. Смирнов Б. А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б.А. Смирнов, Е.В. Долгополова. — Х. : Гуманитарный Центр, 2007. — 292 с.
8. Соколовський В. В. Педагогічні умови формування емоційно-вольової культури майбутніх офіцерів системи МВС України у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Соколовський Володимир Васильович. — Х., 2015. — 279 с.